

que si id evenisset, paratus eram te rogare ut Academicorum partes ita susciperes quasi tibi non solum disputasse, sed etiam sensisse viderentur, verum non posse comprehendere. Quæritur ergo inter nos, utrum illorum argumentis probabile sit nihil percipi posse, ac nulli rei esse assentiendum: quod si obtinueris, cedam libenter. Si autem demonstrare potuero multo esse probabilius, et posse ad veritatem pervenire sapientem, et assensionem non semper esse cohibendam, nihil habebis, ut opinor, cur non te in meam sententiam transire patiaris. Quod cum illi placuisset, et cæteris qui aderant, jam vespere obumbrati domum revertimus.

LIBER III.

EXHIBET DISPUTATIONES DUAS, QUARUM INITIO STATUITUR FORTUNAM NIHIL SIVE ADJUMENTO SIVE IMPEDIMENTO ESSE SAPIENTI. MOX AUGUSTINUS, REPUGNANTE PRO SUSCEPTIS PARTIBUS ALYPIO, PROBAT NONNIHIL SCIRI A SAPIENTE, UTPOTE QUI SALTEM SAPIENTIAM NOVERIT. DEINDE ZENONIS DEFINITIONEM DISCUTIT, ET DUO ILLA REDARGUIT ACADEMICORUM PLACITA: NIHIL PERCIPERE POSSE; ET, NULLI REI DEBERE ASSENTIRI. DIGIT DEMUM VIDERI SIBI ACADEMICOS NON ITA SENSISSE, UTI VULGO EXISTIMANTUR.

CAPUT I.

DISPUTATIO I.

Magnopere quærenda veritas unde pendet vita beata.

I. CUM post illum sermonem, quem secundus Liber continet, alio die consedissemus in balneis; nam erat tristior quam ut ad pratum liberet descendere, sic exorsus sum: Arbitror vos jam satis animadvertisse qua de re inter nos discutienda quæstio constituta sit. Sed antequam ad partes meas veniam, quæ ad eam pertinent explicandam, pauca, quæso, de spe, de vita, de instituto nostro non ab re abhorrentia libenter audiat. Negotium nostrum non leve aut superfluum, sed necessarium ac summum esse arbitror, magnopere quærere veritatem: hoc inter me atque Alypium convenit. Nam et cæteri philosophi sa-

pientem suum eam invenisse putaverunt, et Academici sapienti suo summo conatu inveniendam esse professi sunt, idque illum agere sedulo. Sed quoniam vel lateret obruta, vel confusa non emineret, ad agendam vitam id eum sequi quod probabile ac verisimile occurreret. Id etiam vestra pristina disceptatione confectum est. Nam cum alter inventa veritate beatum fieri asseruerit hominem, alter vero tantum diligenter quæsitâ, nulli nostrum dubium est nihil esse a nobis huic negotio præponendum. Quamobrem qualem vobis, quæso, hesternum diem videmur duxisse? Vobis quidem in studiis vestris vivere licuit. Nam et tu, Trygeti, Virgilio te carminibus oblectasti, et Licentius fingendis versibus vacavit, quorum amore ita percussus est, ut propter eum maxime mihi istum sermonem inferendum putarem, quo in ejus animo philosophia (nunc enim tempus est) majorem partem, non modo quam pœtica, sed quævis alia disciplina sibi usurpet, ac vindicet.

CAPUT II.

An fortuna sapienti necessaria.

II. SED quæso vos, nonne miserati nostri estis, cum pridie ita cubitum issemus, ut ad dilatam quæstionem, et prorsus ad nihil aliud surgeretur, quod tanta de re familiari necessario peragenda extiterunt, ut his penitus occupati, vix duas extremas diei horas in nosmetipsos respirare possemus? Quare semper fuit sententia mea sapienti jam homini nihil opus esse: ut autem sapiens fiat, plurimum necessariam esse fortunam: nisi quid aliud vi-

detur Alypio¹. Tum ille: Quantum juris, inquit, fortunæ tribuas, nondum bene novi. Nam si ad contemnendam fortunam, fortuna ipsa opus esse arbitraris, me quoque comitem in hanc sententiam do tibi. Sin fortunæ nihil aliud concedis, quam ea quæ corporis necessitati non possunt nisi ipsa volente suppetere, non ita sentio. Aut enim licet eadem repugnante atque invita, nondum sapienti, cupido tamen sapientiæ ea sumere, quæ vitæ necessaria confitemur: aut concedendum est etiam in omni sapientis vita eam dominari, cum et ipse sapiens iis, quæ corpori necessaria sunt, non indigere non possit.

III. Dicis ergo, inquam, fortunam esse necessariam studioso sapientiæ, sapienti vero negas. Non ab re est eadem repetere, inquit. Itaque nunc etiam abs te quæro, utrum fortunam ad se ipsam contemnendam aliquid juvare æstimes. Quod si arbitraris, dico sapientiæ cupidum magno opere indigere fortuna. Arbitror, inquam, siquidem per illam erit talis, qualis eam possit contemnere: nec absurdum est. Nam sic etiam parvis nobis ubera necessaria sunt, quibus efficitur, ut sine his postea vivere, ac valere possimus. Sententias, ait, nostras si animi conceptio non dissonat, concordare mihi liquet: nisi forte discernendum cuiquam videtur quod vel fortunæ vel uberum, non ipsa ubera seu fortuna, sed alia res quædam nos faciat contemptores. Nihil magnum est, inquam, alio simili uti. Nam ut sine navi, vel quolibet vehiculo, aut omnino, ne vel ipsum Dædalum timeam, sine ullis ad hanc rem accommodatis instrumentis, aut aliqua occultiore potentia, Ægeum mare nemo transmittit, quamvis nihil aliud quam pervenire proponat, quod cum ei evenerit, illa omnia, quibus advectus est, paratus sit abjicere atque contemnere: ita quisquis ad sapientiæ portum, et quasi firmissi-

¹ I Retract. cap. 1, n. 1.

mum et quietissimum solum pervenire voluerit, quoniam, ut alia omittam, si cæcus ac surdus fuerit, non potest, quod positum est in potestate fortunæ, necessariam mihi videtur ad id, quod concupivit, habere fortunam. Quod cum obtinuerit, quamvis putetur indigere quibusdam rebus ad corporis valetudinem pertinentibus, illud tamen constat, non his opus esse ut sapiens sit, sed ut inter homines vivat. Imo, ait ille, si cæcus ac surdus sit, et sapientiam adipiscendam, et ipsam vitam, propter quam sapientia quæritur, mea sententia, jure contemnet.

IV. Tamen, inquam, cum ipsa vita nostra, qua hic vivimus, sit in potestate fortunæ, nec nisi vivens quisque sapiens fieri possit, nonne fatendum est opus esse ejus favore, quo ad sapientiam pervehamur? Sed cum sapientia, inquit, non nisi viventibus sit necessaria, remotaque vita nulla sit indigentia sapientiæ, nihil in propaganda vita pertimesco fortunam. Etenim quia vivo, propterea volo sapientiam, non quod sapientiam desidero, volo vitam. Unde fortuna si mihi abstulerit vitam, auferet causam quærendæ sapientiæ. Nihil igitur habeo, cur ut fiam sapiens, aut favorem optem fortunæ, aut impedimenta formidem, nisi alia fortasse protuleris. Tum ego: Non igitur censes sapientiæ studiosum posse a fortuna, ne ad sapientiam perveniat, impediri, etiamsi ei non auferat vitam? Non arbitrator, inquit.

CAPUT III.

Differunt sapiens et studiosus. Sapientem non nihil scire, quia saltem scit sapientiam.

V. Volo, inquam, mihi paululum aperias quid tibi inter sapientem et philosophum distare videatur? Sapientem a studioso, ait, nulla re differre arbitror, nisi quod quarum rerum in sapiente quidam habitus inest, earum est in studioso sola flagrantia. Quæ sunt tandem istæ res, inquam? Nam mihi nihil aliud videtur interesse, nisi quod alter scit sapientiam, alter scire desiderat. Si scientiam, inquit, modesto fine determinas, ipsam rem planius elocutus es. Quoquo modo, inquam, eam determinem, illud omnibus placuit, scientiam falsarum rerum esse non posse. In hoc mihi, inquit ille, visa, fuit objicienda præscriptio, ne inconsiderata consensione mea facile in principalis illius quæstionis campis tua equitaret oratio. Plane, inquam, mihi nihil ubi equitare possem reliquisti. Nam nisi fallor, quod jamdudum molior ad ipsum finem pervenimus. Si enim, ut subtiliter vereque dixisti, nihil inter sapientiæ studiosum et sapientem interest, nisi quod iste amat, ille autem habet sapientiæ disciplinam, unde etiam nomen ipsum, id est, habitum quemdam exprimere non cunctatus es: nemo autem habere disciplinam potest in animo qui nihil didicit, nihil autem didicit qui nihil novit, et nosse falsum nemo potest; novit igitur sapiens veritatem, quem disciplinam sapientiæ habere in animo, id est, habitum jam ipse confessus es. Nescio, inquit, cujus impudentiæ sim, si habitum inquisitionis divinarum humana-

rumque rerum esse in sapiente confessum me negare voluero. Sed quæ tibi videatur inventorum probabilium habitus non esse, non video. Concedis mihi, inquam, falsa neminem scire? Facile id quidem, inquit. Dic jam si potes, inquam, sapientem nescire sapientiam. Quid enim, ait, hoc limite universa concludis, ut videri sibi non possit, comprehendisse se sapientiam? Da inquam, dexteram. Nam si meministi, hoc est quod heri me dixi effecturum, quod nunc non a me conclusum, sed a te ultro mihi oblatum esse gaudeo. Nam cum inter me et Academicos hoc interesse dixissem, quod illis probabile visum est veritatem non posse comprehendi; mihi autem nondum quidem a me inventam, inveniri tamen posse a sapiente videatur, nunc tu cum mea interrogatione urgereris, utrum sapiens nesciat sapientiam: Videtur sibi scire, dixisti. Quid tum postea, inquit? Quia si videtur sibi, inquam, scire sapientiam, non ei videtur nihil scire posse sapientem. Aut si sapientia nihil est, volo affirmes.

VI. Crederem vere, inquit, ad calcem nos finemque venisse, sed repente cum dexteram interposuisti, disjunctissimos nos esse et in longum progressos video: videlicet quod hesterno die a nobis nulla alia quæstio constituta videbatur, nisi quod sapientem ad comprehensionem veri pervenire posse, affirmante te, ego negaveram: nunc vero nihil me opinor concessisse tibi, quam videri posse sapienti probabilium rerum se consecutum esse sapientiam: quam tamen sapientiam in investigatione divinarum humanarumque rerum me constituisse nulli nostrum arbitror dubium. Non, inquam, ideo quia involvis evolveris: videris enim jam mihi exercendi tui causa disputare. Et quia bene nosti istos adolescentulos vix adhuc posse discernere quæ acute ac subtiliter disseruntur, tanquam iudicium abuteris ignorantia, ut tibi quantumlibet loqui nullo liceat recla-

mante. Nam paulo ante dixisti, cum quærerem utrum sciret sapiens sapientiam, scire sibi videri. Cui ergo videtur sapientem scire sapientiam, non utique videtur nihil scire sapientem. Hoc enim contendere non potest, nisi quisquam dicere audeat nihil esse sapientiam. Ex quo fit ut jam hoc tibi, quod etiam mihi videatur; nam mihi videtur sapientem nonnihil scire, et tibi, opinor, cui placet, videri sapienti sapientem scire sapientiam. Tum ille: Non magis me ingenium exercere velle quam te arbitror, et id miror, non enim tibi ulla in hanc rem exercitatione opus est. Nam mihi adhuc fortasse cæco videtur interesse inter videri sibi scire, et scire et inter sapientiam quæ in investigatione posita est, et veritatem: quæ a nobis cum alterutra dicantur, sibi quemadmodum quadrent non invenio. Tum ego, cum jam ad prandium vocarem: Non, inquam, mihi quod tantum reniteris displicet; aut enim ambo nescimus quid loquamur, et danda est opera ne tam turpes simus; aut unus nostrum, quod item relinquere atque negligere non minus turpe est, sed pomeridianis horis rediemus ad invicem. Mihi enim cum videretur jam nos ad calcem pervenisse, pugnos etiam miscuisti. Hic cum arrisissent, discessimus.

certe vel istæ balneolæ aliquam decoris gymnasiolorum faciant recordationem: ad id, si placet, quod rogo responde. Videtur-ne tibi sapiens Academicorum scire sapientiam? Ne verba verbis referendo, inquit, in longum eamus, videtur videri sibi scire. Videtur ergo, inquam, tibi nescire? Non enim ego quæro quid tibi videatur videri sapienti, sed utrum tibi videatur sapiens scire sapientiam. Potes, ut opinor, hic aut aiere, aut negare. O utinam, inquit, aut ita mihi facile esset ut tibi, aut ita tibi difficile ut mihi, nec tam molestus esses, nec in his quidquam sperares. Nam cum me interrogares, quid mihi de Academico sapiente videatur, respondi videri mihi quod videatur sibi scire sapientiam, ne aut temere me scire affirmarem, aut illum non minus temere scire dicerem. Pro magno, inquam, beneficio mihi obsecro concedas primo, ut ad id quod ego, non ad id quod tu te interrogas respondere digneris. Deinde ut spem meam, quam tibi non minus curæ, quam tuam esse certo scio, nunc paululum omittas. Certe si me ista interrogatione decepero, cito transibo in tuam partem, controversiamque finiemus. Postremo ut pulsa nescio qua sollicitudine, qua te tangi video, diligentius animadvertas, quo facile intelligas quid mihi abs te responderi velim. Dixisti enim ideo te non aut aiere aut negare, quod utique faciendum est ad id quod rogo, ne temere te scire dicas quod nescis: quasi vero ego quid scias quæsierim, et non quid tibi videatur. Itaque nunc planius (si tamen planius dici potest) interrogo. Videtur-ne tibi scire sapientiam sapiens, annon videtur? Si inveniri, inquit, sapiens qualem ratio prodit, queat: potest mihi videri scire sapientiam. Ratio igitur, inquam, talem tibi prodit esse sapientem, qui sapientiam non ignoret; et recte isthuc. Non enim aliter decebat videri tibi.

X. Quæro ergo jam utrum possit sapiens inveniri. Si enim potest, potest etiam scire sapientiam, omnisque quæstio inter nos dissoluta est. Si autem non posse dicis, jam non quæretur utrum sapiens aliquid sciat, sed utrum sapiens quisquam esse possit. Quo constituto, jam recedendum erit ab Academicis, et tecum ista quæstio quantum valemus, diligenter cauteque versanda. Nam illis placuit, vel potius visum est, et esse posse hominem sapientem, et tamen in hominem scientiam cadere non posse. Quare illi sapientem nihil scire affirmarunt. Tibi autem videtur scire sapientiam, quod non est utique nihil scire. Simul enim placuit inter nos, quod etiam inter omnes veteres, interque ipsos Academicos, scire falsa neminem posse: unde illud jam restat, ut aut contendas nihil esse sapientiam, aut talem sapientem ab Academicis describi, qualem ratio non habet fatearis.

CAPUT V.

Academicorum inane suffugium præcluditur.

XI. Et his omissis consentias ut quæramus utrum possit homini talis provenire sapientia, qualem prodit ratio. Non enim aliam debemus, aut possumus recte vocare sapientiam. Et si concedam, inquit, quod te magnopere niti video, sciri a sapiente sapientiam, et aliquid inter nos deprehensum quod sapiens possit percipere, tamen nequaquam mihi occurrit Academicorum labefactata omnis intentio. Prospicio enim defensionis eis locum non minimum reservatum, nec illam assensionis suspensionem esse præcisam, cum hoc ipso causæ suæ deesse non possint,

quo convictos putas. Dicent enim usque adeo nihil comprehendendi, nullique rei assensionem præbendam, ut etiam hoc de nihil percipiendo, quod tota sibi pene vita usque ad te probabiliter persuaserant, nunc ista conclusione sibi extortum sit: ut sive tunc, sive nunc hujus argumenti vis tarditate ingenii mei, sive revera suo robore invicta sit, eos loco movere non possit, cum audacter affirmare adhuc valeant, ne nunc quidem ulli rei consentiendum esse. Forte enim aliquando contra hoc quoque non nihil, vela se, vela quopiam reperiri posse, quod acute probabiliterque dicatur: suamque imaginem et quasi speculum quoddam in Proteo illo animadverti oportere¹, qui traditur eo solere capi quo minime caperetur, investigatoresque ejus nunquam eundem tenuisse, nisi indice alicujus modi numine. Quod si adsit, et illam nobis veritatem, quæ tantum curæ est, demonstrare dignetur, ego quoque vel ipsis invitis, quod minime reor, illos superatos esse confitebor.

XII. Bene habet, inquam, prorsus nihil amplius optavi. Nam videte, quæso, bona mihi quot et quanta provenerint. Primum est, quod Academici jam sic convicti esse dicuntur, ut nihil eis restet ad defensionem, nisi quod fieri non potest. Quis enim hoc aut intelligere ullo modo, aut credere valeat, eum qui victus sit, eo ipso quo victus est, victorem se esse gloriari? Deinde si quid jam remanet cum his confictionis, non ex eo est quod dicant, nihil sciri posse, sed ex eo quod nulli rei assentiendum esse contendunt: nunc itaque concordēs sumus. Nam ut mihi, ita etiam illis videtur, sapientem scire sapientiam. Sed tamen ab assensione illi temperandum monent. Videri enim sibi tantum dicunt: scire autem nullo modo quasi ego me scire profitear. Mihi quoque videri istud dico; sum enim stultus, ut etiam ipsi, si nesciunt sapientiam. Approbare

¹ Hujus loci mentio fit lib. II. de Ordine cap. 15.

autem nos debere aliquid puto, id est, veritatem. De quo eos consulo utrum negent, id est, utrum eis placeat veritati assentiendum non esse. Nunquam hoc dicent, sed eam non inveniri asseverabunt. Ergo et hic ex nonnulla parte socium me tenent, quod utrisque non displicet, atque adeo necessario placet, consentiendum esse veritati. Sed quis eam demonstrabit, inquiunt? Ubi ego cum illis non curabo certare: satis mihi est quod jam probabile non est, nihil scire sapientem, ne rem absurdissimam dicere cogantur, aut nihil esse sapientiam, aut sapientiam nescire sapientem.

CAPUT VI.

Veritatem nisi divina ope non percipi.

XIII. Quis autem verum possit ostendere, abs te, Alypi, dictum est, a quo ne dissentiam magnopere mihi laborandum est. Etenim numen aliquod aisti solum posse ostendere homini quid sit verum, cum breviter, tum etiam pie. Nihil itaque in hoc sermone nostro libentius audivi, nihil gravius, nihil probabilius, et si id numen ut confido adsit, nihil verius. Nam et Proteus ille quanta abs te mentis altitudine commemoratus, quanta intentione in optimum philosophiæ genus? Proteus enim ille, ut vos adolescentēs non penitus poetas a philosophia contemnendos esse videatis, in imaginem veritatis inducitur. Veritatis, inquam, Proteus in carminibus ostentat sustinetque personam, quam obtinere nemo potest, si falsis imaginibus deceptus comprehensionis nodos vel laxaverit vel dimiserit. Sunt enim istæ imagines, quæ consuetudine rerum